

BENGİ

Dünya Yörük-Türkmen Araştırmaları Dergisi

BENGİ World Journal of Yörük-Türkmen Studies

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/bengi>

ISSN: 2717-6584

Türk Kültürü ve Şiirinde Yörük-Türk(men)ler*

Yoruk And Turk(Men) In Classical Turkish Poetry

doi: 10.58646/bengi.1608786

Geliş/Received:

28.12.2024

Kabul/Accepted:

18.02.2025

Şevkiye Kazan Nas**

Özet

Yörükler, Türkistan coğrafyasından gelerek Oğuz Türklerinin yirmi dört boyunun Bozkır kültürünü Anadolu ve Rumeli’de devam ettiren ve geçmişten günümüze taşıyanlardır. Anadolu’da konar-göçer hayat tarzını benimseyen ve Yörük-Türkmen adı verilen bu topluluklar, yaşamlarını hayvancılığa bağlı olarak kışın ovalarda yazın da yaylalarda sürdürmüşlerdir.

Yörük, hayvancılıkla geçinen göçebe Türkmenlere verilen bir ad olmasının yanı sıra Türk şiirinde genellikle “yürük, yüğrük” şeklinde doğrudan veya dolaylı olarak bazen bayrağın, atın, sevgilinin, şairin sıfatı olmuş bazen divan edebiyatındaki rind ve zahid tipi olarak manzumelere konu olmuştur. “Türk” ifadesiyle de çoğu zaman konar-göçer Türkler veya göçebe hayat tarzını benimseyen Yörükler kastedilmiştir.

Çalışmamızın amacı Yörük (yüğrük, yürük) kelimelerinin Türk şiirinde hangi anlamlarıyla ve ne gibi özellikleriyle ele alındığını, göçebe hayat tarzını benimseyen Yörüklere nasıl bir kimlik atfedildiğini tespit etmeye çalışmaktır.

Bu doğrultuda “Yörük (yüğrük, yüğrük, yürük)”, “Türk, Türkmen” kelimelerinin geçtiği pek çok sayıda divan ve mesnevilerdeki manzumeler incelenmiş; şairlerin bu kelimeleri ne

* Bu çalışma Adnan Menderes Üniversitesi tarafından 5 Aralık 2024 tarihinde Aydın’da düzenlenen “Aydın Yörük Çalıştayı”nda sunulan bildirinin düzenlenmiş ve genişletilmiş hâlidir.

** **Sorumlu Yazar/Corresponding author:** Prof.Dr. Akdeniz Üniversitesi, e-posta: sevkienas@akdeniz.edu.tr. Orcid: 0000-0002-3033-7152.

Atıf/Citation: Kazan Nas, Ş. (2025). *Türk Kültürü ve Şiirinde Yörük-Türk(Men)ler*. BENGİ Dünya Yörük-Türkmen Araştırmaları Dergisi, 2025 (1), 192-210.

amaçla kullandıklarını anlamak için kelimenin geçtiği şiirlerden seçilen örnekler değerlendirilmiş; özellikle klasik Türk şiirinde şairlerin şiiri araç kılarak “Yörüklük” veya “Türkmenlik”e bakışı manzumelerle anlatılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Klasik Türk şiiri, konar-göçer, Türkmen, Yörük, Yürük, Yüğrük.

Abstract

Yoruks are the ones who came from the geography of Turkestan and continued the steppe culture of the twenty-four tribes of the Oghuz Turks in Anatolia and Rumelia and carried it from past to present. These communities, called Yoruk-Turkmen, who adopted a nomadic lifestyle in Anatolia, lived on the plains in winter and the plateaus in summer, depending entirely on animal husbandry.

Yörük, besides being a name given to nomadic Turkmen who live with animal husbandry, in Classical Turkish poetry, it is usually directly or indirectly in the form of "yürük, yügrük", sometimes it is an adjective of a flag, a horse, a lover, a poet, sometimes it is the subject of literary works as a type of rind and ascetic in divan literature. The term "Turk" often refers to nomadic Turks, nomadic people who adopt a nomadic lifestyle.

The purpose of our work is to determine the meanings and features of the words yörük / yügrük / yürük in classical Turkish poetry, and what kind of identity was attributed to the Yörüks who adopted a nomadic lifestyle.

In this direction, many divans and mesnevi where the words "yörük, yügrük, yürük", "Turk, Turkmen" appear; In order to understand why the poets use these words, selected examples from the poems where the word appears are evaluated; In classical Turkish literature and culture, the view of Yoruk or Turkmenism was tried to be explained through poems by using the poetry of poets.

Keywords: Classical Turkish poetry, nomad, Yörük, Yürük, Yügrük.

Giriş

Edebî metinlerde “yörük”, “yürük”, “yügrük” şekillerinde geçen “yörük” kelimesi, “yürü-” fiilinin köküne “-k” yapım eki getirilerek yapılmış bir addır. Kaynaklarda “hızlı yürüyen, hızlı giden, süratli giden, çok koşan, iyi ve çabuk yürüyen, iyi yol alan, bir yerde durmayan” şeklinde belirtildikten sonra isim olarak “bir yerde durmayıp yürüyen halk, konar-göçer, göçebe, bedevî, hayme-nişin aşiret”, “hayvancılıkla geçinen ve Toroslarda yaşayan göçebe”, “göçebe Türk oymağı”; “Anadolu’nun çadırdan oturan Türkmenleri”, “bir yerde yerleşmeyen göçebe halk”, “toprağı olmayan, Osmanlı hâkimiyetindeki Batı Anadolu’da bulunan konar-göçer Türkmenler”, “Anadolu’da koyunları çok olan Türkmen aşiretleri”, “Anadolu’ya oradan da Rumeli’ye yayılmış Türkmen toplulukları”, “Anadolu ve Rumeli’de geçimini tamamen hayvancılığa bağlı olarak kışın ovalarda yazın da yaylalarda geçiren konar-göçer Oğuz Türkleri” olarak tanımlanmıştır (TDK, 2012: 2197; Dilçin, 1983: 254; Parlatır, 2009:1846, 1847-1848; Türkay, 1978: 821; Şemseddin Sami, 2015: 1354, Eröz, 1967: 122; Eröz, 1991:23).

Tarama Sözlüğü’nde “yügrük /yürük (hızlı giden, çok koşan, işlek; yürürlük, hızlı gitme), yügrüklük / yörüklük (hızlı koşma; taşkınlık), yügrümle (hızla koşarak), yügrüş (hız, sürat, koşuş), yügrüşdürmek (koşuşturmak, deveren etmek), yükrüşmek / yükrişmek / yüکشürmek (koşuşmak), yüğürdüşmek (koşuşmak, yarışmak), yüğürgen (yürük, hızlı giden), yüğürmek / yüyürmek (koşmak, hızlı gitmek), yüğürü (koşarak), yüğürtmek (koşmak, koşturmak, erkek koyunu dışisine aşırarak) (Dilçin, 1983: 254) manalarını karşılamaktadır. “Yörük / yürük” kelimesinin aslının “yügrük” olduğu ve bu tabirin sıfat halinde ileri, medenî, bilgili, cins ve saf; halk arasında kabiliyetli, dirayetli, cesur anlamlarında kullanıldığı kabul edilmektedir.

Türkiye’de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü’nde “yügrük” kelimesi “at yarışı, koşu”, “bağ arasındaki dar ve yüksekçe yol”, “bağlarda, yanlamasına sıralanan ve anbal denilen bölmelerin arasında uzanan karık”, “cinsel isteği fazla olan”, “çiftleştirilip, gebe kalmayınca, koşum hizmetinde kullanılan dişi manda”, “çocukta bağırsak sancısıyla beliren bir hastalık”, “dağın doruğu”, “gebe (hayvan için)”, “gövdede şişkinlikle beliren bir hastalık”, “güçlü, çevik, çalışkan, eline ayağına çabuk”, “gür, verimli, iyi (bu çobanın yeri yügrük, onun için koyunları semiz)”, “hızlı at, değirmen vb. için”, “iplik çilesinin geçirildiği ve döndükçe ipliğin sarıldığı çıkırık”, “iyi yürüyen, koşan (at vb. için)”, “koşar gibi yürüyen”, “koşu atı”, “sancı”, “su tutmayan tarla ya da bir bölümü”, “yılancık hastalığı”, “yürekli” anlamlarında; “Yörük” kelimesi ise “arabada, dingilin tekerlek kütük deliğine giren uçları”, “çok yürüyen”, “dağlı,

kaba kişi”, “göçebe”, “güçlü, çevik, çalışkan, eline ayağına çabuk”, “yörük” “yumuşak toprak” (TDK, 1979: c.11-12. <https://sozluk.gov.tr/>) anlamlarında geçmektedir.

Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü’nde “yorig (yürüyüş, yol, usul, tarz), yorug (yürüme), yorimak (yürümek, gitmek, hareket etmek), yoritmak (yürütmek, işletmek), yüğrük / yüğürük / yürük (çabuk koşan), yüğür- (koşmak, yürümek) şeklinde kullanılmıştır (Caferoğlu, 1968: 302-306).

Faruk Sümer, “yörük” kavramıyla kastedilenin bir kavim, ulus veya kabilenin adı değil, göçebe kelimesiyle anlaşılan hayat tarzı olduğunu bildirmiş ve buna örnek olarak Yazıcıoğlu Ali’nin 1436 yılında yazdığı Târîh-i Âl-i Selçuk adlı eserinde Türk hükümdarı Olcay Han’dan söz ederken “sahrânişin ve göçkuncü idi, yani yaban yurtlu ve yörüktü” ile “Ol memleketin sahraları ve bîşeleri (meşe, orman) İğdir’den yörük eviyle doldu” ifadelerinde “yörük” ve “yörük evi” (Sümer, 1950: 518, 551) kelimelerini kullandığını; ayrıca Akkoyunlu Beyliği’nin kurucusu Kara Osman’ın oğullarına, “Olmasın ki oturak olasız ki beylik, Türkmenlik ve yörüklük edenlerde kalır.” öğüdünde bulunduğunun rivayet edildiğini bildirdiğini; Âşıkpaşazâde Tarihi’nde Şah İsmail’in dedesinin Antakya ve Halep yörelerinde yaşayan Türkmen oymakları arasında dolaşmasının “yörük’te yörürken” şeklinde ifade edildiğini; Osmanlı kaynaklarından Düstûrnâme-i Enverî’de, Oruç Bey Târîhi’nde ve anonim Tevârîh-i Âl-i Osmân’larda yörük adının aynı anlamda kullanıldığını (Sümer, 2013: 570) belirtmiştir. Fatih Sultan Mehmet’in Kanunnamesindeki “Koyunlu yerli ve yörük yayla ve kışla hakkın vermeye.” ifadesinde geçen “yörük” kelimesiyle göçebe, konar-göçer; “yerli” kelimesiyle de “yörük”ün karşıtı olarak yerleşik hayata geçen anlamı (Sümer, 2013: 570) görülmektedir. Ayrıca “Eğer biregü hamr içse Türk veya şehirli olsa kadı tazir ura iki ağaca bir akça cereme alına.” (Üçok, 1947: 53) ifadesinden de “Türk” sözcüğünün şehirlinin zıddı olarak konar-göçerleri kastettiği anlaşılmaktadır.

Kaşgarlı Mahmut’un Dîvânu Lugâti’t-Türk adlı eserinde “yörük” kelimesinin karşıtı olarak “yatuk” kelimesi için “atılan, unutulmuş her şey; tembeller ve atılmışlar” tanımı yapılmış ve “Tembele yatuk kişi denir.”, “Oğuzlardan bir takımları vardır ki şehirlerinden dışarıya çıkmazlar, savaş yapmazlar. Onun için bunlara yatuk denir.” (Atalay, 1940: III/14-15) şeklinde bir açıklamada bulunulmuştur. Konar-göçerler, yerleşik yaşayanlara “yatuk”; yerleşikler ise konar-göçerlere “yörük” derlerken bu kelimeleri çoğu zaman küçümseyici (Ercilasun, 2020: 163) bir anlamda kullanmışlardır. Bilindiği gibi Oğuz Türkleri henüz Seyhun boylarında iken konar-göçerler çoğunlukta, yerleşikler ise azınlıkta idi. Oğuz Türkleri Anadolu’ya geldikten sonra, yerleşikler çoğunlukta ve konar-göçerler azınlıkta olmuştur.

“Türkmen” kavramı, XII-XIV. yüzyıllarda Türkistan’dan Anadolu’ya gelip yurt tutan konar-göçer Oğuz boyları için kullanılmıştır. “Türkmen” kelimesiyle, Azerbaycan, Irak, Suriye, Anadolu ve Balkanlardaki bütün Oğuz Türkleri anlatılmış; “Oğuz soyundan gelen Türk topluluğu”, “Türkmenistan Cumhuriyeti’nde ve Irak’ta yaşayan Türk soyundan bir halk ve bu halktan olan kimse”, “yörük”, “Maveraünnehr Müslümanları arasında Müslüman Türk” tanımları yapılmıştır (Sümer, 1992: 60; TDK, 2005: 2021; Şemseddin Sami, 2015:1266).

“Yörük” kelimesi daha sonra gerçek anlamını kaybetmiş ve Batı Anadolu ile Güney Batı-Anadolu’daki oymakların umumi adı yerine kullanılmıştır. Bu bölgelerde Yörük, XVII. yüzyıldan önce yaşayan göçebe, yarı göçebe oymaklar anlamını ifade etmiş ve zamanımıza kadar gelmiştir. Buna göre Selçuklulardan itibaren yerleşik olan köylere Türk; 18. yüzyıldan itibaren Orta ve Batı Anadolu’ya gelenlere de Türkmen adı verilmiştir (Sümer 1992: 174). Konar-göçerler, toprağa yerleşerek reayaya yüklenen ağır vergileri vermeyi kabul etmemişler, düzde sağlığından olmak ve güvenliği olan aşiret düzenini bırakmak istememişlerdir. Osmanlı, Yörükleri veya Türkmenleri bir yabancı gibi görürken Osmanlı aydını da Türkmene “cahil Türk”, “Kırk turp bir Türk’e, gene de yazık o turpa.”, “Yazık o kürke ki bit düşe, yazık o eve ki Türk düşe.” (Başgöz, 1999:31-32) gibi söylemlerle küçümsemişlerdir. Osmanlı döneminde Farsçanın büyük bir güce ulaşması, Acem ve Arap hayranlığı; devşirmelerle dayanışma içerisinde imtiyazlara, nüfusa ve nüfuza kavuşan Ermeni, Rum, Yahudi gibi gayrimüslimler ile sarayı el altından yöneten haremdeki ecnebi kadınların zihniyetleri gibi sebeplerle devletin yapısı zaman zaman değişmiştir. Devşirme ve gayrimüslim nüfusla beraber çoğu zaman Arap ve Acemler de Türk’ün dışında ve genellikle karşısında yer almışlar; Türk ve Türklüğü aşağılamışlardır (Duruoğlu-Güler, 2018: 296).

Yörük veya konar-göçer Türkmenlerin sosyal hayatlarında meydana gelen değişim ve farklılıklara rağmen göç etmekten ve yürümekten geri durmadıklarını anlatan manzumeler şairlerin dizelerinde sık sık dile getirilmiştir. Osmanlı Devleti’nin 1864’te Avşar kabilelerini yerleşik hayata geçirme çalışmalarına karşı çıkan ve konar-göçer hayat tarzını savunan Dadaloğlu, “Kalktı göç eyledi Avşar elleri / Ağır ağır giden eller bizimdir / Arap atlar yakın eyler ırağı / Yüce dağdan aşan yollar bizimdir” (Sakaoğlu, 1986: 111) dörtlüğünde Yörüklerin direnişini dile getirir.

Yörük (yürük, yüğrük) kelimesi, Anadolu ile Rumeli’de göçebe yaşayarak ve hayvancılıkla uğraşarak yaşamını devam ettiren, genellikle çadırlarda yaşayan, sık sık yer değiştiren, çok ve çabuk yürüyen, dış çevre ile etkileşimin sınırlı olduğu bir hayat tarzını

benimseyen Türkmenlere verilen bir ad olmasının yanı sıra Türk kültürü ve şiirinde “yüğrük bayrağı”, “yüğrük at”, “yüğrük sevgili” olarak da geçmektedir.

1. Yüğrük Bayrağı

Osmanlılarda otuzar kişilik ocaklar halinde Rumeli'ye yerleştirilen ve savaş zamanlarında geri hizmetlerde çalıştırılan timarlı askerlere “yüğrük”; savaşlarda düşmana hücum için ayrılan müfrezenin bayrağına da “yüğrük bayrağı” (Pakalın, 1993: III/640, 643) denilmiştir.

Yüğrük bayrağı, önde giden bir bayrak olduğu için divan şairi Bosnalı Sâbit (ö.H.1124/M.1712)'in aşağıdaki beytinde sevgilinin kakülü, yüğrük bayrağını açan bir orduya; alnında hareket etmesi nedeniyle de “yüğrük bayrağı”na benzetilmiştir:

Açdı yüğrük bayrağın gönderdi ceyş-i kâkülün

Hîç değül vâlî-i mülk-i fitne bir yir basdırur (Koç Keskin, 2018: 65, 130)

2. Yügrük / Yürük At

“Yüğrük, yürük” kelimelerinin geçtiği “yürük değirmen gibi dönmek”, “Canı yanan eşek, attan yüğrük olur.”, “Yüğrük at, yemini kendi arttırır.”, “Yüğrük/Yürük at kamçı değirmez.”, “Yüğrük/Yürük ata kamçı olmaz.”, “Yüğrük/Yürük ata paha olmaz.”, “Yüğrük değirmen çarkını tez atar.”, “Yüğrük/Yürük tazıyı tilki sevmez.” (TDK, 2004: II/91) gibi deyim ve atasözlerinde “hızlı giden, çok koşan, iyi ve çabuk yürüyen, bir yerde durmayan” anlamları görülmektedir.

Türk şiirinde “yüğrük” kelimesi “iyi yürüyen, koşan”, “çalışkan”, “çevik ve güçlü olan” anlamlarında ve genellikle “at” ile birlikte kullanılmıştır. “Yüğrük, yürügen, yürük” de denilen “Yörük atı”, Farsça “rahş”ın Türkçe karşılığı olan bir at cinsidir. Bu at gösterişli, güzel, güçlü ve hızlıdır. Kaşgarlı Mahmut'un, Dîvânu Lugâtî't-Türk adlı eserinde “yüğrük at”ın karşılığı olarak “yarış atı” (Atalay, 1940: 368) ifadesi geçmektedir.

Atın koşması ya da koşturulması yarış, savaş, iş, eğlence ve spor gibi belirli amaçlar içindir. XVI. yüzyıl Çukurova şairi Karacaoğlu, “Yörük salarlar koşuya / Deme râzını nâşiye / Yârdan ayrılan kişiye / Zulum deyi dey'ağlarım” (Sakaoğlu, 2004: 409) semaisinde Yörük atlarının yarış amaçlı koşturulduklarını söylemektedir.

XIX. yüzyıl saz şairi Erzurumlu Emrah'ın “Yöğrүktür bizim atımız / Yârdan atlattı zatımız / Gurbet ilde kıymatımız / Ya bilinir ya bilinmez” (Sezen, 2010: 59) manzumesinde at ile birlikte “yüğrük” kelimesi “iyi koşan”, “çevik ve güçlü olan” anlamında kullanılmıştır.

XVI. yüzyıl divan şairi Zâtî (ö.H.953/M.1546)'nin “Padişahım, senin meydanın koşucusu olan âhımın ulağı, şimşeği geçe ne olur ki?” anlamındaki beytinde âhın peyke yani

ulağa teşbihiyle onun süratli ve durmadan gidişi anlatılmış ve peykin şimşekten daha hızlı olmasına mübalağa yapılmıştır:

N’ola berkı geçerse peyk-i âhum

Ki meydân yüğrügündür pâdişâhum (Zâtî, G.952/1)

“Gücü kuvveti yerinde olmak, muktedir olmak”, “sözünü geçirmek, dediğini yapmak” anlamlarına gelen “atı yüğrük, kılıcı keskin” deyiimi, Bâkî (ö.H.1008/M.1600)’nin beytinde sevgilinin güzellik unsurlarıyla ilgilidir:

Yüğrük atun kılıcun keskin didüm

Gâh tîgîn geh semendin gösterir (Bakî, G.174/4)

Zâtî’nin “O şuh sevgili, kılıç çekip üstüne atı saldı. Kılıcı keskin atı yüğrük olsun.” anlamındaki bir beytinde “yüğrük” kelimesiyle iyi yürüyen, koşan”, “çevik ve güçlü olan” kastedilmiştir:

Çeküp tîğ üstine at saldı ol şûh

Kılıcı keskin olsun atı yüğrük (Zâtî, G.766/3)

Şair Hevâyî (ö. H.1230/M.1814), yaz mevsiminin başında yetişen kirazın turfanda bir meyve olmasını ima ederek diğer yaz meyvelerinin habercisi veya müjdecisi olduğunu vurgulamış; kirazı, çatal şeklindeki sapıyla hızla giden bir atla seyreden bir ulak olarak düşünmüştür:

Çûbdan yüğrük çatal ata binip eyler itâb

Cümleten turfanda esmârın ulağıdır kiras (Hevâyî, G.69/3)

“Bir işte üstün çaba gösterenler, o ölçüde bir karşılık görürler.” anlamındaki “Yüğrük/yürük at yemini kendi artırır.”, Yüğrük/yürük at sonunda menzilini bulur.” atasözleri divan şiirinde sıkça geçmekte; şairin yaratılışı ve şairlik yeteneğiyle ilişkilendirilmektedir.

Şairliğinin yanı sıra nakkaşıhtaki maharetiyle de tanınan Sâ’î (ö.H.1004/M.1595), “Şairlik yaratılışının atı, mükâfatlar alsa yeridir; çünkü zamanın iyi at binicisi Hassân ve Selmân’a katlanmaz.” anlamındaki beytinde kendisini Arap şair Hassan ile Fars şair Selmân’dan daha üstün olarak görür:

Semend-i tab’ ile Sâ’î demidür alsa öndüller

Zamânun yüğrugi Hassân ile Selmâna katlanmaz (Kaplan, 2020:122)

Divan şairi Hayrefî (ö. H.941/M.1534) beytinde rakiplerinden daha üstün olduğunu söyleyerek şiirinin gücünü ve güzelliğini at ile birlikte anmış; kendi şairlik yaratılışını övmüştür:

Yüğrugi olana yine meydân durur bugün

Gelsün bu esb-i tab‘um ile itsün imtihân (Hayretî, G.364/5)

Atların yarıştırıldığı meydanlarda galip gelen yörük at olacaktır. XVI. Yüzyıl şairi Sâlî, “Sâlî, nazım sahasının başı açık, alnı dik, önde giden bir yörügüdür. Onun şairlik tabiatının atına övgüler, afiyetler olsun.” anlamındaki beytinde kendisini şiir meydanında başı dik, alnı açık bir yörüğe, şairlik yeteneğini de hızlı koşan bir yarış atına benzetmiş; “yügrük” kelimesini çevik, cesur, hızlı koşan at binicisi anlamlarında da kullanarak tevriye sanatı yapmıştır:

Baş açık bir yügrükidür arsa-i nazmun bugün

Esb-i tab‘-ı Sâlîye tahsîn ü sâbâs âfiye (Gıynaş, 2017: 2548)

3. Yügrük Yiğit / Türkmen Sevgili

“Yürüyen (iş yapan, çalışkan) kişi, her şeyin üstesinden gelir, bütün işleri yapar.” anlamına gelen “Yürüngen yiğide yol mu dayanır.” (TDK, 2004: 208) atasözündeki yügrük kelimesi yiğidin sıfatı olmuş ve halk arasında çalışkan, çevik, cesur, dirayetli, yetenekli anlamlarında kullanılmıştır.

Şeyhülislâm Yahya (ö. H.1053/M.1644)’nın “Nazın çevik atıyla yügrük gençler seyre çıksınlar. İstanbul’un At Meydanı güzellerle dolsun.” anlamına gelen beytinde “yügrük” kelimesi “çevik ve güçlü olan”, “cesur” ve “iyi at binicisi” anlamlarında kullanılmıştır:

Semend-i nâzla yügrük civânlar seyre çıksunlar

Pür olsun hûblarla at meydânı Sitanbulun (Şeyhülislam Yahya G.195/4)

XVI. yüzyıl divan şairi Kütahyalı Rahimî’nin “Gönül, yine bir bey yüzlü Türkmen oğluna kul oldu. Gamzesi, Tatar Hanı gibi yağmacıdır, Tatar Han oğluna benzer.” anlamındaki beytinde, sevgilinin cinsiyeti de bildirmiştir:

Dil yine kul oldu bir beg yüzlü Türkmân oğluna

Gamzesi yagmacıdur benzer Tatar Hân oğluna (Rahimî, G.306/1)

Bâkî’nin “Kanlı göz ile o kirpik ve kaşları gör; ok ve keman elinde iki Türkmen’i gör.” anlamındaki manzumesiyle Karamanlı Nizâmî (ö. 874-878 ?/1469-1473 ?)’nin aynı anlama gelen beytinde şairler kirpiği, kaşı ve gözüyle, bu ok ve yayın o Türkmen olan sevgiliye yaraştığını ifade ederlerken sevgilinin kirpiklerini oka, kaşlarını yaya, gözlerini de Türkmen’e benzetmişlerdir:

Hûnî göz ile ol müje vü ebruvânı gör

Tîr ü kemân elinde iki Türkmânı gör (Bâkî, G.77/1)

Yaraşur kirpigün kaşun gözünle

Ki bu tîr ü kemân ol Türkmândur (Nizâmî, G. 15/3)

Klasik Türk şiirinin son dönem büyük şairlerinden Şeyh Galib (ö. 1213/1799), “Kılıcı kanlı, eli kanlı, delikanlı güzel; fitne sahasına aşiret beyi olan Türkmenli güzel.” anlamındaki beytinde Türkmen iline ait bir güzelin özelliklerinden söz etmektedir:

Kılıcı kanlı eli kanlı delikanlı güzel

Deşt-i âşûba aşiret begi Türkmenli güzel (Şeyh Gâlib, G. 202/1)

Divan şiirinde “sevgili” kim olursa olsun genel olarak merhametsiz, ortalığı karıştıran, fitne çıkartan vasıflara sahiptir. Beyitlerde “yügrük civân”, “Türkmân oğlu”, “Türkmân”, “Türkmenli güzel” şeklinde adlandırılan ve sevgiliye atfedilen olumlu-olumsuz özellikler, burada sözü edilen sevgiliye mahsus bir durum değildir. Sevgiliye eli kanlı, yağmacı şeklinde hitap etmek ve ondan merhamet dilenmek klasik Türk edebiyatındaki sevgilinin özelliklerine uygundur. Burada Yörük ya da Türkmen, sevgiliye farklı kimlik kazandıracak bir husus değildir.

XVI. yüzyıl Çukurova şairi Karacaoğlu, konar-göçer hayat tarzını benimseyerek geçimlerini hayvancılıkla sürdüren Oğuz boylarını anlattığı “Baharın geldiğin nereden bilelim / Bir gül bitmiş yapracığı düzgündür / Esen saba zülûfünden tel alır / Deli gönlüm bir yörüğe vurgundur” (Cunbur, 2008: 44-45) koşmasında bir Yörük güzeline sevdalandığını dile getirirken sevgilinin divan şiirindeki benzer güzellik unsurlarından söz etmez.

4. İnsan Olarak Beğenilen ya da Küçümsenen Yörükler

Konar-göçer Türkmen ya da Yörükler, hayvanlarından daha iyi verim alabilmek için yazın yaylalara kışın ılık yerlere göçmüşlerdir. Yörüklerin yaylak ve kışlak arasında geçen bu yaşamları zor ve meşakkatli olmasına rağmen “Yörüğün göçü gide gide (yolda) düzülür.” (TDK, 2004: II/91), “Yörük yörüğün, keçe gayretin güder.” (TDK, 2004: 208), “Cefa istersen ek-biç, sefa istersen kon-göç.”, “Yörüğün yükünü bir deve götürür de sefasını bin deve götüremez.” (Görrar-Genç-Görrar, 2020: III) gibi deyişler onların dünyalarının özel ve güzel olduğunu özetleyen ifadelerdir. “Ev yapma eğlenirsin / Bağ dikme bağlanırsın / Sür keçiyi çek deveyi / Çektik sıra beylenirsin.” (Görrar-Genç-Görrar, 2020: III) ya da “Ekme ekini eğlenirsin / Dikme bağı bağlanırsın / Çek deveyi gütt koyunu / Bir gün olur beylenirsin” (Gökşen, 2018:153) manisinde belirtildiği gibi konar-göçerler kendi işinin patronudur.

Şehir hayatının sıkıcılığından ve karmaşasından uzaklaşmak isteyen, Yörüklerin hayatına özenen şair ve yazar Ahmet Kutsi Tecer (d. 04.09.1901- ö. 23.07.1967), “Yörük Hasreti” adlı şiirinin “Güneyde bir avuç toprağım / Bir evim kışlağım olaydı / Baharda göçseydi otağım / Toros’ta yaylağım olaydı” (Tecer, 2009: 108) şeklindeki dörtlüğünde güneyde bir

yaylada yaşamanın hayalini kurar ve kimsenin kimseye karışmadığı Yörük yaşamına dair beklentilerini dile getirir.

“Yörükle yılanı bir çuvala koymuşlar, yarım saat sonra yılan bağırmış: ‘Yetişin, Yörük beni ısırıldı!’ diye.”, “Yörük bir korktuğuna, bir de umduğuna dil döker.”, “Yörükler dağların yakışığıdır.”, “Yörüklük, keçiboynuzu yemeye benzer.”, “Yörük ya ayağa ya dağa dayanır.” gibi bazı söyleyişlerde Yörükler ve Yörüklük övülüp takdir edilmiş; “Ağaçtan maşa, Yörük’ten paşa olmaz.”, “Allah’ın yürüğü...”, “Anan erik, baban Yörük.”, “Ardıcın közü, yürüğün sözü olmaz.”, “Dağdan inme Yörük...”, “Erikten bahçe, Yörük’ten komşu olmaz.”, “Meyvenin kötüsü erik, insanın kötüsü Yörük.”, “Yörük’ün yol tarifine benzemek.”, “Yörük bu... merdivenden iner, sözünden döner.”, “Yörük çorbayı içince, çarığına bakar.”, “Yörük mezarı gibi...”, “Yörük ne bilir bayramı, corp corp içer ayrı.”, “Yörükler gibi beynamaz olmak.”, “Yörük’ten ne dinsiz olur ne softa.” gibi bazı deyişlerde de küçümsenmiştir.

Halk arasındaki söyleyişlerde ve Türk şiirinde “yörük” yerine “Türk” kelimesinin kullanıldığı Türklüğün bazen beğenilip övüldüğü bazen hicvedildiği görülmektedir.

Halk arasında söylenen “Yörüğe ‘Paşa olsan ne yapardın?’ demişler. ‘Pekmezi içer, soğanın cücüğünü yer, ardıc gölgesinde yattım.’ demiş.” deyişi XVI. yüzyıl divan şairi Güvâhî (ö.1526’dan sonra)’nin “Pend-nâme” adlı mesnevisinde bir hikâyede anlatılan iki Türk’ün sohbetini hatırlatmaktadır:

İki Türk, bir gün sohbet ederlerken biri diğerine eğer zengin bir bey olsa en çok ne yemek istediğini; et mi, tavuk mu yoksa çorba mı arzu ettiğini sorar:

İki Türk oluban bir gün musâhib

Kelâma başladılar nâ-münâsib

Biri didi birine sen beg olsan

Ulusun halk arasında yig olsan

Yimeklerde ne yirdün çoğ be kardaş

Semüz etler tavuklar mı ya çerb aş

Didi yirdüm odur derdüm ilâcı

Teze soğanla yumşak bazlamacı (Güvâhî, Pend-nâme, b.1016-1018)

En çok yemek istediği şeyin taze soğan ile bazamac olduğunu söyledikten sonra aynı soruyu o da diğerine sorar. O da yiyecek lezzetli başka bir şeyin arkadaşından kendisine kalmadığını mizahî bir dille söyler. Hikâyenin arasına giren Güvâhî, Türklerin iyiyi, kötüyü ayırt edemediklerini, acayip bir topluluk olduklarını, ağızlarının tadını bilmediklerini, dillerinin yavan olduğunu belirtir:

Acâyib taifedür kavm-i Etrâk

Eyü yatlu nedür itmezler idrâk

Ne bilür anlarun ağızları tad

Ne söz var dillerinde idecek yâd (Güvâhî, Pend-nâme, b.1022-1023)

Burada Türk sözüyle kırdâ, ovada hayat geçirenler ya da şehirli olmayanlar kastedilmiş, küçümsenmiştir. Halk arasında söylenen “Yörük, fırından sıcak somun ekmeğini almış, çıkınından yufkayı çıkarıp açmış, katık niyetine içine koymuş ve dürüm (çomaç) yapıp yemiş.” gibi ifadeler de onların ağzının tadını bilmediklerini ima etmekle birlikte saflığını, samimiyetini, iyi niyetini ve sadeliğini dile getirmektedir.

Güvâhî’nin, “Pend-nâme” adlı mesnevisinde anlatılan bir diğer hikâyede bir yörüğün ölen köpeğini insan gibi defnetmesi anlatılır: Bir Yörük’ün sürülerini koruyan güçlü ve kabiliyetli bir köpeği vardır. Köpek bir gün ölür. Yörük, köpeği insan gibi kefeneye sarıp gömer. Daha sonra koyunlarından kesip köpeğin hayrına yemek pişirir. Yörük’ün bu durumu Kadı’ya şikâyet edilir. Kadı, Yörük’ü cezalandırmak için çağırır ve durumu sorar. Yörük, köpeğinin yiğitliğinden, hünerlerinden ve öleceği vakti bilmesinden, kerametinden söz eder; vasiyetinde şahsına ait sürüden kesilip halka dağıtılmasını ve Kadı’ya da yeteri kadar koyunlarından hediye edilmesini buyurduğunu söyler. Kendisine sürüden bir pay düşeceğini öğrenen Kadı, fikrini değiştirir ve Yörük’ü cezalandırmaktan vazgeçer. Köpeği, mübarek bir şahsiyet olarak anar ve ona dualar eder:

Yürükden çünkü bu sözleri kadı

İşitdi gönli oldu şâd u râzı

Ögeçler anı der-hâl itdi koyun

Yavaş idi ol işe virdi boyun

Didi hayf ana kim hoş kişiyimiş

Hemîşe kişilikler işiyimiş

Anun eylükleri hep oldu malûm

Acep ne derdden öldi ol merhum

Revânı dâim anun şâd olsun

Hemîşe eylügile yâd olsun (Güvâhî, Pend-nâme, b.253-257)

Eserde Kadı’nın rüşvet düşkünlüğü anlatılırken Yörük’ün kıvrak bir zekaya sahip olduğu da vurgulanmaktadır.

“Görgüsüz veya eğitimsiz bir kişinin tesadüfen layık olmadığı bir konuma geldiğinde bu durumun kendisinin gerçekten hakkıymış gibi böbürlenmesi” anlamına gelen “Abdal, ata

binince bey oldum sanır, şalgam aşı girince yağ oldum sanır.” (Aksoy, 1995: 50; <https://sozluk.gov.tr/>) atasözünün de hatırlatıldığı yazarı belli olmayan bir beyitte Türk sözüyle konar göçerler veya Türkmenler kastedilmiş; onların kaba, cahil ve köylü olduklarına vurgu yapılmıştır:

Böğürtlen açılsa bağ oldum sanır

Türk şehre gelse beğ oldum sanır (Onay, 2014: 414)

Ahmet Vefik Paşa, Lehçe-i Osmânî'nin “Türk” maddesinde, H.400 / M.1009-1010 tarihlerinde Müslüman olan Türk seçkinlerine Selçuk, geneline Guz, Gaz ve sehven Togozgaz ve nihayetinde Türkmen dendiğini; kırdan, ovada hayat geçiren ve şehirli olmayanlara Türk ve Oğuz isminin kaldığını; daha sonra Türk tabirinin kaba ve köylü, Oğuz tabirinin ise sade ve safdil manasını aldığını belirttikten sonra “Türk, ata binse kendini bey oldum sanır.”, “Türk’e şehir içi zindan gelir.” atasözlerini örnek olarak verir (Toparlı, 2000: 391).

Düşürdüğü tarihleri ve hicivleri ile devrinde oldukça meşhur olan divan şairi Sürûrî (d. H.1165/M. 1752- ö. H.1229/M.1814) kendisi de bir Türk olmasına rağmen “Ey Türk!” nidasıyla kırdan, ovada hayat geçiren ve şehirli olmayanları eleştirmekte ve ötekileştirmeyi kanıksamış görünmektedir:

Soğuk ayran içersin evde ekmek doğrayup ey Türk

Müsâfirlikteki kızgınca şorbayı beğenmezsin (Levend, 1984:597)

Hamse şairi Hamdullah Hamdi (ö.H.909/M.1503)'nin Yusuf u Züleyhâ'sında “Türk'ün kristali gördüğünde cam zannettiği gibi bülbülü bilmeyen de onu serçe kuşu sanır.” anlamına gelen beytinde Türk sözüyle şehirli olmayanlar kastedilmiş; onların edasının, süsünün olmadığı ve inceliklere dikkat etmedikleri ima edilmiştir.

Bilmeyen andelîbi serçe sanır

Türk billûru görse sırça sanır (Onur, 1991: 90)

Osmanlının kırsal kesimlerinde yaşayıp tarım ve hayvancılıkla uğraşan halkın pek çoğu Türkmen olarak kabul edildiği gibi Anadolu'da çok sayıdaki gezgin, yurtsuz, başıboş derviş de Türkmen olarak anılmıştır (Bıçak, 2023:656). Develili Seyrânî (ö.1866)'nin Molulu Revâî'ye söylediği taşlamasının “Dağlarda taşlarda dolaşan Yörük / İnsanlar içine çıkmayan hödük / Bir elife dili dönmeyen sürtük / Şehirde tecvitle Kur'an beğenmez” (Kasır, 1984: 243) şeklindeki bir dördlüğünde Yörüklerin konar-göçerliğine vurgu yapıp küçümsendiği görülmektedir.

Konar-göçerlerin yaylak ve kışlak tarzı göçebe yaşamları, onları düzenli bir eğitim ve öğrenme ortamından yoksun bırakmıştır. Osmanlı âlimi, mutasavvıf ve şair Behiştî

(ö.H.979/M.1571), konar-göçer Türklerin nasıl davranması gerektiğini bilmediklerini, süsten, zerafetten anlamadıklarını, kaba olduklarını vurgular:

Dahı ömründe nedür bilmez iken hüsn-i edâ

Her denî Türki görürsin zurefâ şeklinde (Behiştî, G.486/3)

XVI. yüzyıl şairlerinden Edincikli Ravzî'nin Dîvân'ında yer alan bir murabba Gelibolulu Bıyıklı Mi'mârîoğlu için söylenmiş bir hicviyedir. Manzumede "aşî yalağı, helâ süpürgesi bağı, yörük yaylağı" gibi divan şiirinde yaygın olarak kullanılmayan ifadeler yer verilmiştir. Otlak ve yayla anlamlarının yanı sıra Bozkır kültürüne sahip Türklerin 'yazın oturdukları yer' manasındaki "yaylag" kelimesi Yörük ile birlikte anılmıştır:

Reng-i surh ile gözün beñzer aşî yalağına

Kuşağın dönmiş halâ süpürgesinin bağına

Küngeh-i bârid müşâbihdür yörük yaylağına

Şîve yaraşmaz saña sen çünkü bir ırğadsın (Gülhan, 2013:97)

5. Rind ve Zahid Tipi Olarak Yörük

Klasik Türk şiirinde rind, dünya işlerini hoş gören, çevresinde olup bitenleri umursamayan, din ve toplum kurallarına karşı çoğu zaman itaat etmeyen, gösterişsiz yaşamı tercih eden, gönlü zengin, özü doğru, zeki, şen şakrak, bilge bir kişi (Mengi, 1985:12) olarak kabul edilir. İçtenliği, sevgisi, hoşgörüsü ve dürüstlüğü ile toplum tarafından da sevilen bir insan tipi olduğu için divan şairleri, kendilerini rintle özleştirmişler ve zahid olmak istememişlerdir.

Şair Zâtî'nin "Başımızı ve tacımızı bıraktık, boynumuzda yük koymadık. Bize aşk meydanında başı açık yörük desinler." anlamındaki beytinde "yügrük" kelimesi hem "yörük" hem "hızlı hareket eden ve cesur, yiğit" anlamlarında tevriyeli olarak kullanılmıştır. Taç, padişahlık gibi yüksek bir makamı temsil ettiği için övünç kaynağıdır. "Ser" kelimesi "baş" anlamının yanı sıra "başkan, reis" anlamlarına da gelmektedir. Beyitte şair kendisini dünya hayatına önem vermeyen sade bir hayat süren Yörüklere benzetmiş; aşk meydanında dünya gayelerini bırakmakla ve cesur, atak bir Yörük olmakla da övünmüştür:

Seri vü tâcî terk itdük komaduk boynumuzda yük

Bize meydân-ı aşk içre disünler baş açık yügrük (Zâtî, G.715/1)

Klasik Türk şiirinde zahit, kınanmak ve ayıplanmaktan çekinmeyen rind ve melâmî meşrepli âşık tipinin karşıtıdır. Zahid, şer'î hükümlerin özüne inemeyip şekle takılıp kalmış, gerçek aşktan nasibini alamamış bir tiptir. Aşkî hor gören zahidin olgunlaşması beklenemez.

Aşkın hâinden ancak bir âşık anlar. Cevherin kıymetini ancak ehli olan bilir. Zahidin bu aşk anlayışını bilen kendisini rind olarak kabul eden âşık, onu küçümser ve alaya alır.

Şair Zâtî'nin beytindeki yörük ile rindin tersine Behiştî (ö. 979/1571)'nin aşağıdaki beytinde yörük ile zahid arasında bir ilgi kurulmuştur. “Aşk” ile “cevher” ve “zühd” ile “yörük” arasında bir leff ü neşr sanatının da görüldüğü beyitte “Cevherin değerini ancak sarraf anlar. Kaba sofı, cevherin yani aşkın kıymetini bilmez.” denilmektedir. “Anlar mı kıymetin göricek cevherün yörük” dizesi, konar-göçer yaşayan Yörüklerin düzenli hayat tarzlarından uzak ve şehir hayatına yabancı oldukları gerçeği üzerine kurulmuş olan “Yörük ne bilir bayramı, lık lık içey ayrı” (TDK, 2004: 207) atasözünü de hatırlatmaktadır:

Aşkun bilür mi kadrini sükkân-ı kûh-ı zühd

Anlar mı kıymetin göricek cevherün yörük (Behiştî, G.283/4)

6. Yörüğün Barınağı: Kara Çadır

Yörükler, konar-göçer yaşam tarzını sürdürdükleri için, sıcaktan ve soğuktan koruyan taşınabilen bir barınak olması sebebiyle, genellikle kara çadırları kullanırlar. Kara çadır, keçilerin sırtından kırkılıp tarakla taranır. Kirmende eğirilir, çarkta büküldükten sonra ıstarda dokunur ve çuvaldızla dikilir. Keçi kılından yapılan bu büyük ve geniş çadırlara “yörük çadırı” (TDK: 2197) da denilir. Yörükler için ideal olan bu çadır, Galib Paşa (ö.H1293/M.1876)'nın Mutayebât-ı Türkiyye'sine de konu olmuştur:

Yaz geldi şükür bak yine çillendi höyükler

Fık fık ötüşürler uçuşurlar ibübükler

At eşşeğe eşşek ata garman garuş oldu

Gök gubbeyi gümletdiriyor dağda gölükler

Gar gurduna benzer soğuğu eslemez emmi

Gışda otururlar çadır altında yörükler (Mahmud Kemal İnal, 2000: 693-694)

7. Yörük (Türk)'ün İçkisi: Ayrın

“Her mevsimde insanın ihtiyaç duyduğu gereksinimler değişir.” anlamındaki “yazın ayransız kışın yorgansız olmaz.” atasözünün başına halk ağzında Yörük ya da Türk kelimesi eklenmiş; kimi metinlerde veya söyleyişlerde “Yörük/Türk, yazın ayransız kışın yorgansız olmaz.” şeklinde karşımıza çıkmıştır.

Ayrın, Yörüklerin kendi sürülerinin sütlerinden yapılan yoğurttan elde ettikleri ve tükettikleri bir içecektir. Bu geleneksel içecek, klasik Türk şiirine de konu olmuştur.

XVIII. yüzyıl divan şairi Enderunlu Fâzıl (ö.H.1225/M.1810), feleğin Türklerin yaratılışlarına uygun hareket ettiğini, İran ülkesine de gitseler orada da ayranı bulacaklarını anlattığı aşağıdaki manzumelerinde Türklerin ayrana düşkünlüklerini vurgulamaktadır:

Meşrebince hareket kıldı felek Etrâkin

Gitse tâ mülket-i Îrâna da ayran bulur (Düzenli-Çukurlu, 2024:580)

Türke âdet bu ki hayvân derler

Âlim olsa yine nâdân derler

Bezm-i irfânda yoğurtlarsa eger

Var mıdır Türke bir ayran derler (Düzenli-Çukurlu, 2024:357)

Sonuç

Edebî metinlerde “yörük”, “yürük”, “yüğrük”, “Türkmen” şekillerinde geçen kelimelere verilen anlamlar kimi zaman değişiklik göstermiş bazen anlam daralması bazen genişlemesi şeklinde gerçek ve mecazi anlamlarda karşımıza çıkmıştır. Önceleri “güzel, kahraman, yiğit” anlamlarında kullanılan Türk, Türkmen kelimelerine şehirlileşmenin de etkisiyle sonradan “kaba, cahil, köylü” gibi manalar yüklenmiş; Yörük ya da Türk sözüyle şehirli olmayan konar-göçer hayatı tercih eden insanlar kastedilmiştir.

Yörük / yörük kelimesinin hayvancılıkla geçinen göçebe Türkmenlere verilen bir ad olmasının yanı sıra Türk kültürü ve şiirinde “yüğrük bayrağı”, “yüğrük at”, “yüğrük sevgili” olarak da geçmektedir.

Varlığını uzun bir süre yaylaktan kışlaka, kışlaktan yaylaka bir konar-göçer olarak sürdürmek zorunda kalan Türkler, obalarını ve kendilerini koruma mecburiyetinde kaldıkları; düzenli bir eğitim ve öğrenme ortamından yoksun oldukları için çoğu zaman eleştirilmişlerdir.

“Türkmen” kelimesi, XII-XIV. yüzyıllarda “Oğuz”un yerini almış; Azerbaycan, Irak, Suriye, Anadolu ve Balkanlardaki bütün Oğuz Türklerini anlatan bir kavram olmuştur. Klasik şiir geleneğinde önceleri “Türk”, “Türkmen” adlarının sevgiliye ad olarak, daha sonra Türklerin savaşçı niteliği ve sevgilinin de bir savaşçı gibi âşığı çaresiz bırakmasından dolayı savaşçı Türk güzeline verildiği görülmektedir.

Yörük veya konar-göçer Türkmenler, sosyal hayatlarında meydana gelen değişim ve farklılıklara rağmen göç etmekten ve yürümekten geri durmamışlardır. Yörüklerin yaşanmışlık izleri halk şiirine göre klasik Türk şiirinde fazla görülmemektedir.

Klasik Türk şiiri geleneğinde ele alınan Yörük, Türk, Türkmen kavramları çoğu zaman bir “tip” olarak değerlendirilmiş; bazen rind bazen zahid ile ilgi kurulmuştur. Şairler kimi zaman Yörük’ü yücelterek kimi zaman aşağılayarak beyitlerinde işlemişlerdir.

Ümmetçilik, dinî yakınlık, hanedanlığa bağlılık gibi gerçeklerden kaçamayan ve Fars edebiyatının etkisinde kalan şairler, Türklük ve Yörüklük'ü bilinçli bir milliyetçilik duygusuyla işlememişlerdir. Yörük ve Yörüklükle ilgili küçümseyici ve ötekileştiri bir dili kullanan şairlerin söylemleri daha çok kişisel düşüncelerini yansıtmaktadır.

Yerleşik hayata geçtikten ve İstanbul'un fethiyle Osmanlı Devleti bir imparatorluk hüviyeti aldıktan sonra edebi eserlerde çoğu zaman olumsuz anlamlarda karşımıza çıkan "Türk", "Türkmen", "Yörük" gibi kavramların toplumsal birliğe katkı sunma adına açıklanıp tanıtılması ve olumlanması sağlanmalıdır.

Kaynakça

- Atalay, B. (1985). Dîvânü Lûgat-it-Türk Tercümesi. 1. Ankara: TDK Yay.
- Aydemir, Y. (2000). Behiştî Dîvânı. Ankara: Millî Eğitim Bas.
- Aydemir, Y. (2007). Ravzi Divanı. Ankara: Birleşik Kitabevi Yayınları.
- Başgöz, İ. (1999). Karac'oğlan I (İnceleme). İstanbul: Cumhuriyet.
- Bıçak, N. (2023). "Klasik Şiirde Övülen ve Kötülenen Türk Tipi". Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature (9/4). 641-663.
- Caferoğlu, A. (1968). Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü. Ankara: TDK Yay.
- Cunbur, M. (2008). Karacaoğlan. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Çavuşoğlu, M. - Tanyeri, M.A. (2023) Hayretî, Dîvan Tenkitli Basım. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Çavuşoğlu, M. -Tanyeri, M.A. (1987). Zâtî Divanı. İstanbul: İÜ Edebiyat Fakültesi Yay.
- Dilçin, C. (2009). Yeni Tarama Sözlüğü. Ankara: TDK Yayınları.
- Düzenli, M. B.- Çukurlu, T. (2024). Enderunlu Fâzıl Dîvânı. Çanakkale: Paradigma Akademi Basın Yayın
- Ercilasun, A.B. (2020). "Yörük Türkmen Kurultayı: Oğuz – Türkmen – Yörük". Yörük Araştırmaları 2. Konya: Palet Yay. 163-165.
- Eröz, M. (1967). "Türk Köy Sosyolojisi Meseleleri Yörük-Türkmen Köyleri", Türkiye Harsi ve İhtimai Araştırmalar Dergisi. (81). 119-154.
- Eröz, M. (1991). Yörükler. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.
- Gıynaş, K. A. (2017). Pervâne Bey Mecmuası. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü.
- Görrar, R., Genç, M., Görrar, E.A. (2020). Isparta'nın Somut Olmayan Kültürel Mirası, Isparta Çevresi Yörük Kültürü. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Yayınları.
- Gülhan, A. (2013). "Klasik Şiirimizin Mahallî Bir Temsilcisi Olarak Edincikli Ravzî". Akademik Kaynak, 1(1), 85-110.
- Hengirmen, M. (1983), Güvâhî, Pend-nâme, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- İbnü'l-Emin Mahmud Kemal İnal (2000). Son Asır Türk Şairleri. 2. (hızl. M. Kayahan Özgül). Ankara: AKM Yay.
- Kasır, H.A. (1984). Seyrani. İstanbul: Acar Matbaacılık
- Koç, Keskin, N. (2018). 17 Yüzyıl Divan Şiirinde Osmanlı Sosyal Hayatının İzleri. Ankara: Kurgan Edebiyat.
- Küçük, S. (1994). Bâkî Divanı. Ankara: TDK Yay.

- Levend, A.S. (1984). *Divan Edebiyatı Kelimeler ve Remizler, Mazmunlar ve Mefhumlar*. İstanbul: Enderun Kitabevi.
- Mengi, M. (1985). *Divan Şiirinde Rindlik*. Ankara.
- Mermer, A. (2004). *Kütahyalı Rahimî Divanı*. İstanbul: Sahhaflar Kitap.
- Onay, A. T. (2014). *Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü*. (hızl. Cemal Kurnaz) Ankara: Kurgan Edebiyat Yay.
- Pakalın, M.Z. (1993). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*. I-III. İstanbul: MEB Yay.
- Parlatır, İ. (2009). *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: Yargı Yay.
- Sakaoğlu, S. (1986). *Dadaloğlu*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay.
- Sakaoğlu, S. (2004). *Karacaoğlu*. Ankara: Akçağ Yay.
- Sezen, L. (2010). *Erzurumlu Emrah'ın Şiirlerinde Aşk ve Gurbet (Teorik Bir Yaklaşım)*. *Journal of Turkish Research Institute* (7). 53-65.
- Sümer, F. (1949-1950). "16. Asırda Anadolu, Suriye ve Irak'ta Yaşayan Türk Aşiretlerine Umumi Bir Bakış". *İ.Ü.İ.F. Mecmuası*. 11/(1-4). 502-509,
- Sümer, F. (1992). *Oğuzlar (Türkmenler)*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yay.
- Sümer, F. (2013). "Yörükler". *TDV İslam Ansiklopedisi*. 43/570-573.
- Şemseddin Sami. (2015). *Kamus-ı Türkî* (hızl. Paşa Yavuzarslan). Ankara: TDK Yay.
- Tarama Sözlüğü. (2019). Ankara: TDK Yay.
- Tecer, L. (2009). *Ahmet Kutsi Tecer Bütün Şiirleri*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
- Toparlı, R. (2000). *Ahmed Vefik Paşa / Lehçe-i Osmânî*. Ankara: TDK Yay.
- Türkay, C. (1979). *Başbakanlık Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı İmparatorluğunda Oymak, Aşiret ve Cemaatler*. İstanbul: Tercüman Gazetesi Yay.
- Türkçe Sözlük (2005). Ankara: TDK Yay.
- Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü. (1979). Ankara: TDK (<https://sozluk.gov.tr/>)
- Üçok, Coşkun (1947) "Osmanlı Kanunnamelerinde İslâm Ceza Hukukuna Aykırı Hükümler". *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 4. 48-73.